

ІДЕОЛОГІЧНИЙ ВИМІР РЕІНТЕГРАЦІЇ РЕПАТРІЙОВАНИХ ГРОМАДЯН У ПОВОЄННЕ РАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО (НА МАТЕРІАЛАХ УКРАЇНСЬКОЇ РСР)

Автор на основі широкого кола опублікованих та архівних документів визначає основні шляхи і форми ідеологічної роботи з репатрійованими радянськими громадянами і приходиться до висновку про низьку ефективність цієї роботи в умовах перших повоєнних років.

Проблема реінтеграції репатрійованих громадян у повоєнне радянське суспільство все ще залишається однією з малодосліджених сторінок вітчизняної історії, оскільки «холодна війна» між СРСР та Заходом призвела до довготривалого замовчування й політизації питання примусової праці та репатріації у повоєнній Європі.

Одним із перших питання повоєнної репатріації радянських громадян порушив В. Земсков, здійснивши спробу максимально неупереджено поглянути на цю суперечливу проблему [1]. Наукові праці українських дослідників, опубліковані останнім часом, засвідчують значний інтерес науковців до долі «остарбайтерів» різних регіонів України. Так, наприклад, А. Ліньов присвятив своє наукове дослідження процесу репатріації мешканців Південно-Західного регіону УРСР, М. Бака – Полтавської області, О. Забродець – Волинської, В. Холодницький – Чернівецької, Н. Шипік – Сталінської [2]. Загальну структуру та характеристику діяльності репатріаційних органів в Україні дослідила О. В. Буцько [3].

Невід'ємною частиною процесу повернення на батьківщину радянських громадян була ідеологічна робота, яку активно проводила серед репатріантів радянська влада. Окремі ідеологічні аспекти репатріації «остарбайтерів»- подолян в умовах «холодної війни» дослідив С. Гальчак, кампанію з підготовки патріотичних листів за кордон із закликом повернутись на Батьківщину детально описав В. Саржан [4].

У статті ми ставимо за мету з'ясувати основні шляхи, засоби та масштаби ідеологізації, використані партійно-державним керівництвом Української РСР у боротьбі за вплив на репатріантів, повернення яких мало не тільки економічне значення для зруйнованої війною країни, а й ідеологічне. Масова репатріація була покликана продемонструвати всьому світові перевагу соціалізму над капіталізмом та забезпечити міцність позицій СРСР у повоєнному світі.

Джерельною базою дослідження є переважно матеріали Центрального державного архіву громадських об'єднань України. Партійні постанови, звіти, довідки та спецповідомлення під грифом «Таємно» дозволяють неупереджено поглянути на проблему організації агітаційної та пропагандистської роботи серед репатрійованого населення. Згадані документи відбивають не лише позицію влади щодо порушеного питання, а й не завуальовано інформують про настрої та зворотну реакцію репатріантів на ті зусилля, яких докладала влада, організовуючи політично-масову роботу. Особливого значення для нашого дослідження набуває приватне

листування репатріантів. У своїх листах вони відкрито розповідають своїм рідним і друзям про проблеми, з якими зіткнулись, і, що найважливіше, висловлюють своє ставлення до умов повернення на батьківщину, опосередковано оцінюючи діяльність радянської влади щодо репатріації своїх громадян.

Хронологічні межі статті охоплюють перші повоєнні роки (1945–1947 рр.), коли процес репатріації радянських громадян носив масовий характер [5], а ідеологічна робота з ними набувала особливого значення, оскільки пропагандистський вплив на полонених та «остарбайтерів» з боку фашистської Німеччини та власовців був ще досить потужним. Крім того, з березня 1946 р. відбулося різке загострення міжнародного становища. Початок «холодної війни» призвів до ідеологічної боротьби з колишніми союзниками по антигітлерівській коаліції, що негативно вплинуло на темпи репатріації радянських людей [6].

Проблему повернення своїх громадян Радянський Союз розпочав вирішувати задовго до завершення війни. 23 жовтня 1944 р. Постановою Ради Народних Комісарів СРСР було створено Управління Уповноваженого у справах репатріації, за підрахунками якого на кінець війни поза межами СРСР залишилося близько 5 млн. радянських громадян: військовополонених, біженців та цивільних осіб, вивезених на примусові роботи, більшість з яких становили так звані східні робітники – «остарбайтери» [7]. Як зазначалось у доповідній записці завідуючого організаційно-інструкторським відділом ЦК КП(б)У від 28 червня 1945 р. «Про політичні настрої громадян СРСР, яких було репатрійовано з Німеччини на Україну і робота з ними», тільки з території УРСР насильно було вивезено до Німеччини 2 млн. 143,5 тис. осіб [8]. Згідно договорів, які Радянський Союз уклав протягом 1945 р. з Великобританією, Сполученими Штатами та Францією, репатріація була обов'язковою для всіх колишніх жителів територій, які до 1939 р. входили до складу СРСР [9].

Відновлення зруйнованого війною господарства стало першочерговим завданням Радянської держави. СРСР, що зазнав величезних людських втрат у роки війни, був надзвичайно зацікавлений у поверненні переміщених осіб як з точки зору поповнення демографічних втрат, так і збільшення дешевих трудових ресурсів для післявоєнної відбудови. Влада Радянського Союзу використовувала всі можливі засоби, щоб повернути всіх своїх громадян. Завдання ускладнювала агітаційно-пропагандистська діяльність ворогів Радянської держави та інформаційна ізоляція людей, які тривалий час знаходились за межами своєї батьківщини. Так, для організованого повернення громадян радянською владою було створено цілу систему перевірконо-фільтраційних пунктів (таборів) (ПФП), прийомно-передавальних пунктів (ППП), збірно-пересильних пунктів (ЗПП), прийомно-розподільчих пунктів (ПРП) тощо. Протягом всього часу перебування на території зазначених таборів та пунктів репатріанти знаходились під пильним контролем та постійним ідеологічним тиском [10]. Репатріанти, які прибували на місце постійного проживання, миттєво підпадали під особливий контроль місцевих партійних органів, які організовували для новоприбулих різноманітні ідеологічні заходи, покликані сприяти реінтеграції репатрійованих громадян у повоєнне радянське суспільство. Так, у районах Полтавської області було організовано більше

300 гуртків з вивчення книги Й. В. Сталіна «Про Велику Вітчизняну війну Радянського Союзу». Агітатори Сталінської області проводили зустрічі, під час яких знайомили репатрійованих робітників з найвизначнішими подіями, які відбулись у країні за час їх відсутності. У села Чернігівської області, де було розселено значну кількість репатріантів, систематично виїжджали з району лектори та кінопересувки, газет у ці села висилалось більше, ніж в інші села області. В усіх областях план проведення політичної роботи з репатріантами передбачав велику кількість індивідуальних та групових бесід на такі теми: «Звернення т. Сталіна до народу від 9 травня і від 2 вересня 1945 р.», «Доповідь т. Хрушова на засіданні, присвяченому звільненню України від німецько-фашистських загарбників», «Договір з Чехословаччиною про приєднання Закарпатської України до Української Радянської Республіки», «Рішення Берлінської конференції керівників 3-х держав», «Турбота радянського уряду про репатрійованих радянських громадян» тощо. За вересень і першу половину жовтня 1945 р. таких бесід було проведено більше 12 000 [11]. Таким чином, за допомогою бесід агітатори намагались ознайомити репатріантів з останніми політичними подіями, подаючи їх у відповідному світлі.

Як свідчить інформація про хід виконання постанови ЦК КП(б)У від 4 серпня 1945 р. «Про політико-виховну роботу з репатрійованими радянськими громадянами», значна увага партійних органів до такої форми ідеологічної роботи як бесіда була зумовлена також тим фактом, що саме під час групових та індивідуальних бесід значна кількість репатрійованих громадян зізнавались у тому, що під загрозою розстрілу дали підписку гестапо про те, що з прибуттям на територію Радянського Союзу будуть працювати на користь Німеччини [12].

Особливо посилену ідеологічну роботу радянська влада проводила з репатріантами, які раніше мешкали в західних областях УРСР (Львівській, Станіславській, Дрогобицькій). Члени пропагандистських груп ЦК КП(б) У відзначали, що ці громадяни поводитись замкнуто та відокремлено. За їхніми словами, мешканці східних областей УРСР пояснювали це тим, що в Німеччині вихідці із західних областей УРСР знаходились у більш- менш кращих умовах: вони не носили нашивок «ОСТ», їх краще годували, працювали вони на більш легкій роботі і користувались відносно свободою [13]. Таким чином, ця категорія репатріантів підпадала не тільки під особливий контроль радянських органів влади як «неблагонадійні», а й підвищену увагу під час проведення ідеологічних заходів.

Таблиця 1 демонструє загальну кількість заходів, які було проведено органами репатріації за весь період їх роботи на 1 січня 1947 р. Для їх організації та проведення було залучено 21 622 лектори, агітатори та пропагандисти [14].

Таблиця 1.
Заходи, проведені органами репатріації Української РСР
на 1 січня 1947 р.

Назва заходу	Кількість заходів	Кількість осіб, яких було охоплено заходами	Середня кількість осіб, які відвідали 1 захід
Мітинги	19591	886729	45

Бесіди	402739	2783226	7
Доповіді	39949	1155101	29
Лекції	21931	707338	32
Читання газет	259277	3451168	13
Збори	42207	999165	24
Кіносеанси	33472	755578	23
Концерти	12492	499673	40

На перший погляд, цифри середньої кількості осіб, які відвідали один захід, не вражають. Але необхідно взяти до уваги, що органи репатріації по областях були завантажені не однаково, про що свідчить таблиця 2 [15], а також той факт, що найбільша хвиля репатріантів припала на 1945 р.

Таблиця 2.
Відомості про кількість громадян СРСР, яких було насильно виведено фашистськими загарбниками в період німецької окупації Української РСР і які повернулись на батьківщину станом на 31.06.1945 р.

Область	Насильно виведені громадяни	Громадяни, які повернулись на батьківщину	% від загальної кількості репатріантів, які повернулись на батьківщину
Вінницька	74344	1497 (2 %)	1, 67
Волинська	51000	189 (0,3 %)	0, 21
Ворошиловградська	74047	724 (0,9 %)	0,81
Дрогобицька	51529	2263 (4,3 %)	2, 53
Дніпропетровська	177089	2437 (1,3 %)	2,73
Житомирська	59975	1674 (2,7 %)	1,89
Запорізька	158651	1831 (1,1 %)	2, 05
Ізмаїльська	3981	2930 (73, 5 %)	3, 28
Кам'янець-Подільська	117020	2889 (2,4 %)	3,23
Київська	155074	2333 (1,5 %)	2, 61
Кіровоградська	55482	1812 (3,2 %)	2,03
Львівська	134898	442 (0,3 %)	0, 49
Миколаївська	45507	3177 (6,9 %)	3, 56
Одеська	36629	3128 (8,5 %)	3,50
Полтавська	158488	4544 (2,8 %)	5, 09
Ровенська	24676	2902 (11,7 %)	3, 25
Станіславська	71011	779 (1 %)	0, 87
Сталінська	252239	1813 (0,7 %)	2, 03
Сумська	78038	3300 (4,2 %)	3, 69
Тернопільська	62469	627 (1 %)	0, 70

Харківська	164562	2858 (1,7 %)	3, 20
Херсонська	37409	947 (2,5 %)	1, 06
Чернігівська	41578	785 (1,8 %)	0, 88
Чернівецька	52053	43176 (82, 9)	48, 40
м. Київ	5782	135 (2,3 %)	0, 15
Разом	2143581	89192 (4,16)	100

Як видно з Таблиці 2, у перші повоєнні місяці найменше завантаженими були репатріаційні органи Волинської області, в той час як кількість репатріантів Чернівецької області склала майже половину від загальної кількості всіх репатрійованих на той час до УРСР.

Якщо ж розглянути обсяги охоплення репатріантів лише деякими видами ідеологічної роботи у цей період на прикладі Дрогобицького обласного комітету, то картина вимальовується досить вражаюча (Таблиця 3.)[16].

Таблиця 3.

Заходи, проведені органами репатріації Дрогобицького обласного комітету на серпень 1945 р.

Назва заходу	Кількість заходів	Кількість осіб, яких було охоплено заходами	Середня кількість осіб, які відвідали 1 захід
Лекції	27	55 000	2037
Читання газет	50	25 000	500
Доповіді	16	30 000	1875
Бесіди	304	80 000	263

Звичайно, ми далекі від думки, що наведені цифри повністю відповідали дійсності, оскільки під час перевірок організації процесу репатріації неодноразово були виявлені випадки, коли облік репатріантів не вівся, і у зв'язку з цим обласним комітетам КП(б)У вказувалось на необхідність проводити повний облік громадян, які повернулись на батьківщину [17]. Заявлені масштаби проведення політично-масової роботи у перші повоєнні місяці свідчать про прагнення працівників обласного комітету максимально охопити репатріантів ідеологічною роботою, але ефективність її видається нам досить сумнівною, з огляду на те, в яких умовах опинились репатріанти, повернувшись на батьківщину.

Як свідчать численні архівні документи, однією з найбільших проблем були приміщення для розташування репатрійованих. Особливо нестерпними були умови утримування людей на території ПФП, оскільки вони більше нагадували табірну систему, адже люди знаходились за колючим дротом та під вартою. Ставлення до репатріантів було відповідним, що засвідчує висловлювання одного з репатріантів Одеського ПФП Некрасова: «Тут, на пункті до нас ставляться як до табірників, всі ми знаходимось під вартою» [18].

До того ж переважна більшість пунктів не була обладнана відповідним інвентарем, навіть таким, як тапчани і нари. У зв'язку з цим очевидним є факт, що на масштабність та якість агітаційно-пропагандистської роботи не могли вплинути несприятливі побутові умови, в яких перебували

репатріанти на ПРП та ПФП. Зазначене підтверджують і листи, виявлені військовою цензурою НКДБ УРСР у процесі перевірки поштової кореспонденції репатріантів, які знаходились у Володимир-Волинських і Ковельських таборах, за період з 1 листопада по 15 грудня 1945 р. Загалом було виявлено 88 листів зі скаргами на нестерпні побутові умови [19].

Велика концентрація репатріантів та незадовільне побутове обладнання ПФП і ПРП нерідко призводили до спалахів інфекційних захворювань та смертності. Незадовільною була й організація харчування. Хоча репатрійованим видавались рейсові продуктові картки, отоварити їх практично було неможливо. Щоб купити продукти харчування, репатріанти змушені були продавати власні речі місцевим мешканцям [20]. Мали місце порушення й щодо наказу НКВС СРСР про безкоштовне перевезення репатріантів, коли останніх змушували сплачувати вартість квитків. Численними були скарги репатріантів на крадіжки речей у дорозі та на ПФП, привласнення речей та грубе ставлення працівників міліції та військовослужбовців [21].

У зв'язку з такими важкими умовами перебування на пунктах репатріації більшість людей занепадали духом і вже не сподівались на повернення додому, про що свідчать скарги у листах до родичів репатрійованих радянських громадян [22].

Нерідко, звільнившись від німецького рабства, репатріанти потрапляли у рабство на батьківщині. Згідно з «Доповідною запискою про прийом, працевлаштування репатрійованих громадян СРСР і політичну роботу серед них» від 1 вересня 1945 р., були зафіксовані випадки примусової затримки репатріантів на підприємствах України в якості робочої сили. Так, на ХТЗ наприкінці липня – на початку серпня було завезено з Німеччини 1 518 репатріантів, які супроводжували демонтоване обладнання. Їхні документи було передано до відділу кадрів заводу без згоди репатрійованих, оскільки завод надзвичайно гостро відчував нестачу робочої сили [23].

Не в кращому становищі опинялись репатріанти й прибувши на місце постійного проживання, де в них виникали проблеми з розселенням, працевлаштуванням та налагодженням стосунків зі співвітчизниками. Недовірливе ставлення населення до репатріантів було значною мірою спровоковано політикою держави щодо цих громадян. Офіційно ЦК ВКП(б) у постанові від 4 серпня 1945 р. «Про організацію політико-просвітницької роботи з репатрійованими радянськими громадянами» заявляв: «Окремі партійні та радянські працівники встали на шлях загальної недовіри до репатрійованих радянських громадян. Необхідно пам'ятати, що радянські громадяни, які повернулись, знову отримали всі права радянських громадян і повинні брати активну участь у трудовому та суспільно-політичному житті» [24]. Але на справі новоприбулих громадян влада намагалась усунути від керівних посад та тримати подалі від важливих економічних центрів держави, що підтверджують численні архівні матеріали [25].

Важкі побутові і моральні умови репатріації природно викликали численні вияви невдоволення середрепатрійованих. Щоб подолати негативні настрої серед репатріантів, влада намагалась якнайшвидше залучити їх до різних форм ідеологічної роботи, заохочуючи виступати з доповідями, писати листи родичам та в ЗМІ, вступати до комсомолу, приєднуватись

до соцзмагань та стаханівського руху [26]. Але перевірки працівників ЦК КПБУ і республіки та партійного активу, які проводились на місцях, щоразу виявляли значні недоліки у політичній роботі з репатріантами. Так, було з'ясовано, що в 1947 р. Одеський, Львівський, Сталінський, Ворошиловградський, Дніпропетровський, Харківський та Ізмаїльський виконкоми облрад та обкоми КПБУ «недооцінили важливість постанови Ради Міністрів УРСР та ЦК КПБУ від 13 серпня 1946 р. «Про репатріацію з Франції до УРСР громадян української національності» та постанови ЦК КПБУ від 15 листопада 1946 р. «Про недоліки масово-політичної роботи серед громадян української національності, яких було репатрійовано з Франції». У звіті про перевірку зазначалось, що масово-політична робота серед громадян, які прибули, була відсутня, у зв'язку з чим вони були покинуті напризволяще [27].

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що через нормативні документи влада незмінно наголошувала на великому значенні масово- політичної роботи серед репатріантів для звільнення свідомості останніх від «буржуазно-реакційної пропаганди». На практиці ж ця ділянка роботи досить часто носила формальний характер і була зосереджена переважно на звітності. Навіть та частина ідеологічної роботи, яка проводилась серед репатріантів, була малоефективною, оскільки, прибувши на батьківщину, люди зіштовхувались з жахливими побутовими умовами, жорстким контролем, недовірою, безправ'ям. Як результат, частина радянських громадян відмовилась від репатріації, що завдало відчутного ударуправлячій ідеології.

РЕЗЮМЕ

Автор на основе широкого круга опубликованных и архивных документов определяет основные пути и формы идеологической работы с репатрированными советскими гражданами и приходит к выводу о низкой эффективности этой работы в условиях первых послевоенных лет.

Ключевые слова: идеологическая работа, репатрированные граждане, послевоенный период.

SUMMARY

On the basis of a wide range of published and archival documents the author defines the main ways and forms of the ideological work with the repatriated Soviet citizens and comes to the conclusion that this kind of work was ineffective in the conditions of the first post-war years.

Keywords: ideological work, repatriated citizens, post-war years.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Земсков В. Н. К вопросу о репатриации советских граждан 1944–1951 годы / В. Н. Земсков // История СССР. – 1990. – № 4. – С. 68–112; Земсков В. Н. Репатриация советских граждан и их дальнейшая судьба (1945–1956 гг.) / В. Н. Земсков // Социологические исследования. – 1995. – № 3. – С. 3–9.
2. Бака М. Полтавські «остарбайтери» у фашистській Німеччині // Історія України / М. Бака // Маловідомі імена, події, факти : зб. ст. – Вип. 15. –

- Київ, 2001. – С. 185–190; Забронець О. В. Волинські остарбайтери (1941– 1945 рр.) / О. В. Забронець // Волинь у Другій світовій війні : зб. наук. та публіцист. ст. / гол. ред. й упоряд. М. М. Кучерепа. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2005. – С. 107–129; Холодницький В. Репатріація: з історії повернення жителів Чернівецької області, вивезених за її межі в роки Другої світової війни // II Міжнародний науковий конгрес українських істориків «Українська історична наука на сучасному етапі розвитку». Кам'янець-Подільський, 17–18 вересня 2003 р. Доповіді та повідомлення / Українське Історичне Товариство, Інститут історії України НАН України, Кам'янець-Подільський державний університет. Редактори : Л. Винар, О. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський; Київ; Нью-Йорк; Острог, 2007. – Т. 4. – С. 414–425; Ліньов А. А. Репатріація з окупаційних зон союзників антигітлерівської коаліції мешканців Південно-Західного регіону УРСР в 1945–1953 роках / А. А. Ліньов // Наукові праці : Науково-методичний журнал. – Т. 52. – Вип. 39. Історичні науки. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Могили, 2006. – С. 38–41; Шипік Н. Ф. Діяльність відділу у справах репатріації Сталінського облвиконкому депутатів трудящих у 1945–1953 рр. / Н. Ф. Шипік // Гілея (науковий вісник): збірник наукових праць / Гол. ред. В. М.Вашкевич. – К., 2009. – Спецвипуск. – С. 121–129.
3. Буцько О. В. Створення і діяльність радянських органів репатріації 1944– 1946 / О. В. Буцько // Сторінки воєнної історії України : зб. статей / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2005. – Вип. 9. – Ч. 3. – С. 206–212.
 4. Гальчак С. Д. Ідеологічні аспекти репатріації «остарбайтерів»-подолян в умовах «холодної війни» / С. Д. Гальчак // Сторінки воєнної історії України: зб. наук. статей / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2004. – Вип. 8. – Част. 2. – С. 221–237; Саржан В. Ф. Репатріація: повернення жителів Донбасу з німецької неволі (друга половина 40-х – початок 50-х) / В. Ф. Саржан // Проблеми історії України : факти, судження, пошуки. – К., 2001. – Вип. 1. – С. 121–126; Носова А. А. Освещение в средствах массовой информации процесса репатриации советских граждан / А. А. Носова // Вестник Полоцкого государственного университета. Гуманитарные науки. История. – 2011. – № 1. – С.75–81.
 5. Виктор Земсков. Репатриация перемещённых советских граждан. Режим доступа : http://scepsis.net/library/id_1234.html
 6. Гальчак С. Д. Контрпропагандистські заходи радянської сторони щодо нівелювання агітаційно-пропагандистських зусиль суперників у «холодній війні» / С. Д. Гальчак // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – № 13. Історичні науки / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки – Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2009. – С. 300.
 7. Земсков В. Н. Репатриация советских граждан и их дальнейшая судьба (1945–1956 гг.) / В. Н. Земсков // Социологические исследования. – 1995. – № 3. – С. 3–9.
 8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГОУ). – Ф. 1, оп. 23, спр. 1479, арк. 2. Anglo-American perspectives on the Ukrainian Question. 1938–1951. A documentary collection. Lubomir U. Luciuk, Bohdan S. Konrdan. – The Limestones Press. – Kingston, Ontario – Vestal – New-York, 1987. – 163 p

10. Концур В. В. Репатріація радянських громадян: ідеологічний вимір (на матеріалах Української РСР) / В. В. Концур // Историчні записки: Зб. наук. пр. – Луганськ : Східноукраїнський нац. ун-т ім. В. Даля, 2013. – Вип. 39. – С. 90–99.
11. ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 1478, арк. 12–13; 19.
12. ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 1478, арк. 13.
13. – Ф. 1, оп. 23, спр. 1478, арк. 16.
14. Таблицю 1 укладено на основі даних: ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 4351, арк. 12.
15. Таблицю 2 укладено на основі даних: ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 1478, арк. 7.
16. Таблицю 3 укладено на основі даних: ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 1480 арк.71.
17. ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 1478, арк. 6; спр. 1480, арк 9.
18. Проект записки Отдела пропаганды и агитации ЦК ВКП(б) Г. М. Маленкову «О ходе репатриации, об устройстве на работу репатриированных советских граждан и об организации политической работы с ними». 26 июля 1945 г. Источник : Советская жизнь 1945–1953. Москва, РОССПЭН, 2003. – С. 368–377. Режим доступа : <http://istmat.info/node/18438>
19. ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 1480, арк. 267–268.
20. ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 1480, арк. 109.
21. ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 1478, арк. 4–5; спр. 1480, арк. 270.
22. ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 1480, арк. 271.
23. ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 1480, арк. 213–214.
24. Пропаганда и агитация в решениях и документах ВКП(б). – М., 1947. – С. 486–487.
25. ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 1478, арк. 23–24.
26. ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 4351, арк. 6,14.
27. ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 4351, арк. 18.

УДК 94(477)

ББК: Т 63.3 (4 Укр) 63

Кормильцева Ю. В.

ДЕРЖАВА ТА ПРОФСПІЛКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ДОСВІД ЗАКОНОТВОРЧОСТІ

У статті розглядаються особливості формування й розвитку стосунків профспілок і держави в умовах активізації трансформаційних процесів у 90-х роках ХХ століття.

Проголошення незалежності та визначення курсу на розбудову правової, демократичної держави обумовило необхідність удосконалення національної системи законодавства, здатної забезпечити життєдіяльність країни в сучасних демократичних умовах. На особливу увагу в цьому контексті заслуговує аналіз законодавчого забезпечення взаємовідносин держави з професійними спілками, як представниками трудящих. Адже саме профспілка виступає посередником між державою та трудящими. Доцільність такого дослідження обумовлена ще й низкою кризових станів країни в політичній, економічній та соціальних сферах.